

KONRAD SWINARSKI

4. júla 1929 - 19. augusta 1975

"Pevné má základy divadlo staré.

Chceš tvoriť? Tvorím! Divadlo nové!"

Andrej Maťašík

Asi nič presnejšie nedefinuje skvelého režiséra Konrada Swinarského, ako tento úryvok z textu, ktorý patril v jeho naštudovaní medzi skvosty veľkej éry krakovského Starého divadla v 70. rokoch, keď za riaditeľovania Jana Pawla Gawlika popri sebe a v intenzívnom tvorivom dialógu spoluvytvárali jeho profil Andrzej Wajda, Jerzy Jarocki a Konrad Swinarski.

Ako absolvent Akadémie výtvarných umení v Lodži sa stal najsamprv scénografom a debutoval výpravou k hre Tridsať strieborných Howarda Fasta v Olsztyne (1953). Pri jednej príležitosti povedal: **"V princípe nemám rád rozprávanie o estetických kategóriách, myslím si, že o forme v divadle musí rozhodovať jeho obsah."** Zdôrazňoval, že k divadlu ho púta predovšetkým **"konfrontácia so životom. Pocit záväzku, že musím v divadle, s pomocou živých ľudí povedať živým ľuďom čosi, čo mňa i ich znepokojuje, zaujíma, hnevá alebo teší v meniacom sa svete"**. A do tretice, ako sa priznáva, **"žiadna z funkcií divadla mi nie je cudzia. Ani experimentálna, ani oddychová, ani výchovná, ani agitačná, ani očisťujúca a žiadna zo stoviek ďalších. Podstata je v sebauvedomení si, čo je v divadle potrebné považovať za základnú funkciu. Za takú som považoval a považujem vytvorenie takej skutočnosti na javisku, ktorá v súlade s literárnym východiskom ukáže celé bohatstvo môjho poznania sveta."**

Divadelnú réžiu vyštudoval u klasika poľského asurdného divadla, Erwina Axera na Varšavskej Divadelnej akadémii a absolvoval inscenáciou Pušiek pani Carrarovej B. Brechta. U Brechta v Berliner Ensamblí pokračoval potom dva roky na stáži v poznávaní tajov divadelnej réžie a po návrate sa stal poľským "brechtovcom", keď režíroval viacero jeho hier v rozličných divadlách. Bol na stáži v Moskve, Spojených štátoch, režíroval v Nemecku, ale i v prestížnej západoberlínskej Schaubühne am Halleschen Ufer. V roku 1964 prenikol do európskeho divadelného

povedomia, keď v Schiller-Theater v Západnom Berlíne režíroval svetovú premiéru Weissovej hry Prenasledovanie a zavraždenie Jeana Paula Marata.

O rok neskôr prijal angažmán v Starom divadle. Hoci dramaturgicky nebol škrupulózny a siahal po textoch rozličnej proveniencie, v Starom divadle sa oprel o Shakespeara a poľských romantikov ako dva piliere svojej tvorby. Shakespeare - podľa Swinarského - **"hovorí o našej skutočnosti viacej ako hry napísané teraz"** a **"Mickiewicz, Slowacki a Krasiński smerovali k akejsi ľudskej plnosti, teda zaujímal ich vzťah nielen k človeku, ale i k veciam vyšším a nepomenovaným, preto ma tá literatúra tak fascinuje"**. V roku 1965 premiéroval Ne-božskú komédiu Zygmunda Krasińskiego na scéne Krystyny Zachwatowicz a s hudbou Pendereckého. August Grodzicki neskôr napísal, že **"Ne-božská komédia mala všetky znaky, ktoré sa neskôr rozvinuli a prehýbili v ďalších Swinarského inscenáciách poľského romantického repertoáru. Miešanie najrozmanitejších postáv a zjavení, kontrastné použitie rozličných divadelných štylizácií, protikladných nálad, tragika a smiešnosť, pátos a prízemnosť, doslovnosť a metaforika, naturalizmus a symbolika, krása a odpornosť, lyrizmus a epickosť, krutosť a vznešenosť, brutálnosť a citlivosť, irónia a groteska, karikatúra a monumenlálnosť - z toho všetkého sa skladala "barokovosť", ktorou sa označovali Swinarského inscenácie. A pritom v tom bola železná disciplína a organizácia. Všetko sa skladalo do celku s jednoitným rytmom a charakterom."**

V roku 1973 Swinarski premiéroval Mickiewiczove Dziady, romantickú drámu, ktorá sa o niekoľko rokov skôr v Hanuszkiewiczovej varšavskej inscenácii stala symbolom poľskej túžby vymaniť sa z postavenia de facto podrobenej krajiny. Swinarski na rovinu priznal, že Dziady vníma ako **"zádušnú omšu za slobodu národa"**. Efektný bol samotný úvod inscenácie - vo vestibule zhromaždení diváci sa stali účastníkmi procesie, kráčajúcej k zastávkam Golgoty. Na poschodí bola kaplnka - oltár panny Márie, katafalk, hlúčik dedinčanov monotónne spievajúcich pohrebnú pieseň. Tu sa odohral obrad vyvolávania duchov mŕtvych. Tretiu časť Dziadow odohral Swinarski v divadelnej sále - jej stredom viedol most s priečnymi nástupnými ramenami. Na pôdoryse kresťanského križa, v bezprostrednom kontakte s divákmi sa rozohrala vojna o dušu Konrada - Gustáva. Swinarski tu šokoval naturalistickými detailami - rozhadzovanie skutošnej šošovice cez obrad vyvolávania duchov bolo

maličkosťou oproti väzňovi - samovrahovi, ktorý vyskočil z prvého poschodia cez okno na námestie, explózií "kotla vodky" po ktorom to "vybuchlo, zavržďalo a zhaslo", alebo pri kontraste Trelovho pátosu vo Veľkej improvizácii, počas ktorej si bezmenný človek rozbíja vajíčko na tvrdo a s chuťou ho zje...

Po Dziadoch, ako ich voľné pokračovanie, našťudoval Swinarski Wyspiańského Oslobodenie (1974). ***"V Oslobodení hrajú herci v jednom štýle a Konrád v inom. Konrád sa usiluje o objektívnu pravdu, pre hercov je dôležitejšie divadlo a javisko. Konrád je básnikom, hľadá pravdu života a obklopujú ho ľudia, ktorí hľadajú úspech v divadle."***

Swinarského Sen noci svätéhojanskej (1970) bol súčasne triumfom teatrologického objavu Jana Kota - Sen nie je rozprávka o vílach a milencoch, ale hra vášní a posadnutosti. Podobne Koniec všetko napraví (1971). Jeho predstava Hamleta, rozhoraného v celom objekte Starého divadla sa už nezrealizovala. V teplom auguste 1975, cestou na divadelný festival v iránskom Šíráze, sa stal obeťou leteckého nešťastia. Smrť našiel v troskách Iljušina 62 Československých aerolínií...